

Presentació de les TESIS SOBRE LA FILOSOFIA DE LA HISTÒRIA de W. Benjamin a la Llibreria La Central.

Barcelona, 14 de desembre de 2007

Ramon ALCOBERRO

I.- PER SITUAR LES TESIS: LA MALA GESTIÓ DE LA MISÈRIA

Seria incorrecte presentar aquesta edició catalana de les TESIS SOBRE LA FILOSOFIA DE LA HISTÒRIA de Walter Benjamin sense fer esment, primer que tot, al fet que les poques planes d'aquest aquest text, tot i que denses, no constitueixen una obra acabada sinó un programa d'investigació que va quedar estroncat, com se sap, per la tràgica mort de Walter Benjamin a Portbou el 27 de setembre de 1940 quan intentava, desesperadament, passar a Amèrica. En la seva materialitat el text anuncia i preveu més que no 'diu'; però com pòstum l'obra és un testament –i un testament especialment lúcid.

No vull fer ara una reflexió sobre el que resulta obvi: el suïcidi de Benjamin fou bàsicament un assassinat. Benjamin, com tants intel·lectuals crítics va ser assassinat per molta gent (pels feixistes, per la policia de fronteres espanyola, però també –i també cal no oblidar-ho– pels qui moralment li havien de donar cobertura i mitjans per al seu treball i no ho feren perquè possiblement no l'entenien). Que ens matin 'els nostres' a còpia de silencis interessats, a còpia de petites misèries quotidianes, és una situació que s'ha repetit tant que ja sembla banal: passa cada dia i passa aquí també. Res a dir-hi, al cap i a la fi l'intel·lectual crític ha triat el seu destí i no callar o no bordar com borden tots predisposa a acabar de boc expiatori. Silenciar l'intel·lectual crític i amagar les idees noves (de vegades, precisament per noves, poc perfilades i fàcils de reduir a ironia) és fer un homenatge al destí socràtic de la crítica.

Els intel·lectuals crítics, com és el cas eminent de W.B., estan condemnats a patir de tres mals. D'una banda el silenci i/o la misèria que els acompanya en vida i els fa passar avall d'una manera sinistra. Però no és només això; a més estan abocats a tenir 'hereus abusius' que malden per fer-te dir a títol pòstum el que mai no diries en vida. Finalment als intel·lectuals crítics els toca patir aquella posteritat banal que et converteix no en tesi filosòfica sinó en tesi doctoral. El de l'intel·lectual crític és un destí molt obvi. Massa esperable. I si em dispensen, també prou trist.

Aquestes tres desgràcies: la mala vida, l'intent de gestionar-ne abusivament la memòria i la posteritat reduïda a pastura, W.B. les ha patit i encara els està patint de forma exagerada. D'aquí la dificultat de llegir-lo sense prejudicis i sense beateria.

Hi ha qui situa Horkheimer i Adorno entre els hereus indesitjats de Walter Benjamin i els historiadors de la Teoria Crítica han insistit prou en la 'mala' lectura adorniana de Benjamin. No plantejaré tampoc aquest tema ara. Al cap i a la fi és una qüestió biogràfica i les obres clàssiques s'han de poder aguantar soles; sense (i de vegades 'contra') la biografia. A més, tota lectura d'un text filosòfic consisteix, inevitablement, en una 'mala lectura': mai no s'exhaureix un clàssic i tots quan llegim som més deutors d'un temps (el nostre) i d'uns límits mentals (els propis) que no pas de l'obra sotmesa a escrutini. Les males lectures, paradoxalment, fins i tot ajuden a enriquir els textos.

II.- LA LECTURA D'HORKHEIMER A 'ESTAT AUTORITARI'

Per a la presentació d'aquest llibre sí que voldria fer esment d'una circumstància que totes les biografies de W.B. esmenten aplicadament però que sovint es passa per alt a l'hora d'analitzar la fecunditat conceptual del text: la primera edició d'aquestes TESIS va sortir l'any 1942 a Los Angeles (USA) en un volum fet a multicopista 'Walter Benjamin zum Gedächtnis' ['En memòria de Walter Benjamin'] que contenia, a més, dos articles importants de Max Horkheimer: 'Estat autoritari' i 'Raó i autoconservació' a més d'un text d'Adorno, sense cap relació amb l'obra benjaminiana i altres diverses contribucions. Els erudits sostenen que aquesta edició del 1942 es feu 'per amagar' les TESIS i no m'estranyaria que la sospita fos certa. Però 'Estat autoritari' d'Horkheimer no em sembla de cap manera un text menor; és que jo sàpiga el primer text que té el valor de reflexionar en diàleg amb elles. 'Estat autoritari' hauria de ser considerat el primer plançó de les TESIS. De manera que em permetré recollir algunes idees d'Horkheimer per situar el que, a l'ombra dels clàssics de la Teoria Crítica, jo també considero important retenir de la seva descripció de la societat contemporània i al postcapitalisme.

No sóc gens partidari de la lectura de la Il·lustració que proposà la Teoria Crítica: em sembla que en tenia una comprensió del tot unilateral, però això tampoc no importa ara. En tot cas, no accepto culpabilitzar les Llums, ni em sembla de cap manera que un capitalisme totalitari sigui compatible amb les Llums –ni tan sols per omissió. Qui condemna la Il·lustració des d'una perspectiva democràtica malconeix patèticament el potencial transformador d'un Voltaire o d'un Diderot. Però haver avaluat de forma incorrecta la gènesi de l'opressió del present no priva altres mèrits a la Teoria Crítica. Considero, per exemple, que Horkheimer va encertar-la plenament quan per descriure el seu (i el nostre) present històric digué a 'Estat autoritari' que: 'la marxa del progrés fa que a les víctimes [del progrés] els sembli que per al seu benestar el resulta pràcticament el mateix la llibertat que la manca de llibertat'.

Avui, com va escriure Horkheimer a les primeres planes del seu article benjaminianà: 'els pobres han de córrer i empassagar els uns amb els altres com la multitud en un edifici en flames'. Avui també com ens recorda Horkheimer, 'els pobres ja no poden ni cossificar-se'. És tan sinistre com cert: ara com ara milions de persones arreu del món (molts d'ells amb carreres universitàries) no troben ni tan sols qui els vulgui explotar. Milions d'estudiants blancs, europeus, sans i savis (per no parlar d'africans o sud-americans més obvis), estarien senzillament encantats de poder viure alienats; però ni tan sols trobaran qui els vulgui explotar. El capitalisme ha arribat a un extrem en què ni tan sols necessita la humanitat: la humanitat, senzillament, s'ha tornat una nosa.

Em sembla obvi que cap lector mínimament informat sobre W.B. no creu que la revolució calgui fer-la perquè els obrers (o els oprimits) són moralment 'bons'. Tant li fa a Benjamin si els obrers són bons o dolents. El fet és que en la història hi ha massa dolor; massa pes del dolor de les generacions mortes que necessita una redempció no transcendental sinó històrica.

III.- L'ESTAT D'EXCEPCIÓ PERMANENT

En aquest context de reconeixement de la misèria com a força, la tradició de l'alliberament, 'la tradició dels oprimits', necessita llegir i rellegir llibres com les TESIS SOBRE LA FILOSOFIA DE LA HISTÒRIA i ho necessita sobretot ara quan amb la política de la 'guerra global contra el terrorisme' una de les afirmacions més punxagudes de

Benjamin –la de l'Estat d'excepció permanent– es converteix cada dia més en 'la Llei i els Profetes' de la política contemporània. Ja no tan sols se silencia l'obra dels qui estan per la transformació social i se'ls procura arruïnar la vida (això al cap i a la fi és tan vell com l'opressió). L'estat d'excepció que converteix en llei l'arbitrarietat s'està tornant avui el criteri únic per tractar tothom i arreu. També, i sobretot, per tractar els qui no protesten, garantint la submissió dels ofesos mitjançant l'administració de l'arbitrarietat. Intenteu agafar un avió avui a qualsevol aeroport de l'anomenat 'món lliure' i digueu-me on queden els vostres drets.

Les democràcies liberals i les burocràcies que ens administren han oblidat els mínims fonaments del liberalisme sobre les quals suposadament es bastiren o cregueren bastir-se fa anys. Penseu en el que signifiquen les càmeres de televisió als carrers de les nostres ciutats registrant la vida quotidiana de la gent (amb l'excusa de protegir-nos d'un malfactor inexistent), o en el control absolut i humiliant que cal patir quan s'entra en un avió (que arriba a l'extrem d'impedir-nos entrar si portem una inofensiva ampolla d'aigua). I no cal insistir en els usos perversos de l'Internet o en la necessitat de munts de paperassa quan es vol exercir la més mínima iniciativa, fins i tot en l'àmbit econòmic.

De la política s'ha passat a l'administració burocràtica (això és el que les democràcies liberals van aprendre del comunisme: que no hi ha res tan eficaç com un ogre filantròpic per controlar les masses). La 'correcta' administració de la por és avui l'eina més eficaç del control social: es governa provocant i gestionant la por. Por a no tenir feina, por a no pagar el pis, por a no poder fer vacances, por a no parlar correctament l'idioma de l'imperi, por a haver d'exiliar-se de la terra nadiua per falta d'oportunitats i per espoli. Por també des de l'11 S, por a una 'guerra infinita' amb l'excusa d'un terrorisme islàmic, atiat –curiosament o no tant curiosament– amb els diners dels petrodòlars i dels narcodòlars. Quan Bush i Blair ens diuen que la seva 'guerra global contra el terrorisme' durarà generacions, ens estan dient també que W.B. tenia raó: vivim immersos en un estat d'excepció permanent contra el poble perquè sense estat d'excepció permanent no es pot fer cap guerra.

IV.- 'ANGELUS NOVUS'

D'aquí la segona hipòtesi lluminosa que s'obre a partir de les TESIS benjaminianes. La d'una revolució que no es fa des de la ingenuïtat de l'espera d'un 'món millor' futur, sinó des de l'actualització del dolor dels pobres. Aquest és el sentit de l'Angelus novus. És el passat d'opressió el que fa necessari trencar amb l'estat de coses existent. W.B. mai va creure que el demà fos brillant, simplement sabia que el passat és insuportable perquè tot el dolor i tota la misèria dels oprimits pesa sobre les nostres espatlles fins que ens obliga a dir prou.

No insistiré ara en aquest tema (que és el de la meua nota a l'edició en català de València de les TESIS SOBRE LA FILOSOFIA DE LA HISTÒRIA (2007) que ara presentem). Com a nota erudita, senzillament deixar clar que no em convenç l'explicació de Gershom Scholem segons la qual l'àngel de la història és 'una figura malencònica', a l'espera del Messies. En la tradició jueva, que Scholem, va conèixer com ningú, la tasca de recompondre els fragments i les runes (la vida destruïda per la misèria del capital en llenguatge marxista) correspon tan sols al Messies. Em temo, però, que Benjamin ja tenia assumit que no hi havia Messies. Per això ¿potser? L'Àngel mira enrera.

La resta ho deixarem per a una altra lectura. Que aquest llibret de Walter Benjamin hagi estat editat per una associació resistent – i triplement resistent per republicana, valenciana i cultural – vol dir, potser que l'Àngel té una potencialitat que no tothom imaginava. Encara.

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE DE W. BENJAMIN 'TESIS SOBRE LA FILOSOFIA DE LA HISTÒRIA'. Llibreria La Central. Barcelona, 14 de desembre de 2007

Col. Quaderns Republicans. Editats per l'Associació Cultural Republicana Constantí Llobart, (València, 2007)